

Tamási Erzsébet

A családon belüli erőszak férfi szereplői

PhD értekezés tézisei

I. Kutatási feladat

A családon belüli erőszak akár köznapi, akár tudományos értelemben használják, főként a nőekkel szembeni fizikai erőszakot jelenti, a nők áldozattá válásaként értelmezik, a nők szemszögéből világítják meg a jelenséget.

Írásom az „erősebb nem”, a férfiak oldaláról kívánja megvilágítani a kérdést. Ez effajta megközelítés többszörösen is rendhagyó. Nemcsak azért, mert a magyar társadalomkutatásoknak és a köznapi érdeklődésnek még a perifériáján sincs, de nemzetközi kutatását sem kíséri hangos érdeklődés. A kriminológiában pedig csak nyomaiban fedezhető fel egy-két kísérlet a férfiak és a bűnözés újfajta, nemi szerepre figyelő magyarázatára.

A társadalmi nemi szerepek, a nemek részvétele a családon belüli erőszakban mindeközéig egyet jelentett a nők helyzetének és problémáinak kutatásával. Csak az elmúlt 20 évben kezdődött meg, éppen a feminista mozgalmak és tudományos megközelítés hatására az ún, men's studies, a férfikutatás diszciplínájának kialakulása .

II. A kutatás módszere

A dolgozat a témát meghatározó angol nyelvű szakirodalom elemzésén túl, bemutatja a kérdés kutatás történetének teljes spektrumát, a nemzetközi és a hazai kutatás jelenlegi helyzetét. A másodlagos források mellett saját, önálló empirikus kutatást is közöl. A dolgozat kilép a kriminológia elméleti és a szociológia empirikus keretei közül, a családon belüli erőszakot történeti összefüggésében is értelmezi.

III. A tudományos eredmények összefoglalása és a hasznosítás lehetősége

1. A dolgozat első fejezete részletesen bemutatja a családon belüli erőszak **nemzetközi és magyar kutatásának történetét**. Végig kíséri az 1970-es évekbeli családkutatásokkal való indulástól máig tartó folyamatot. Részletesen foglalkozik a családon belüli erőszak klasszikus alapvizsgálataival, Murray Straus és intézete kutatásaival. A családkutatók által megállapított eredmények szerint a családon belül zajló erőszakos konfliktusok fele kölcsönös erőszakot jelent, egy negyedében csak a férfiak alkalmaznak erőszakot a nőekkel szemben, a fennmaradó negyed a nők férfi partnerükkel szembeni kizárólagos erőszakosságát takarja. Suzanne Steinmetz A bántalmazott férj szindróma című tanulmánya meghatározta a további kutatások alaphangját. Az írásra adott radikálfeminista válaszok közvetlenül a megjelenés után és azóta is vitatják az eredményeket. A feminista szerzők által használt források adatai szerint a bántalmazott nők 95%-a férfiak ütéseitől szenved, aminek egyetlen magyarázatát abban lelik, hogy ez az erőszak nem más, mint a társadalomban meglévő férfiuralom kifejeződése a párkapcsolatokban. Meggyőződéssel állították, hogy bántalmazott férfi nincs, a nők csak önvédelemből, ritkán ütnek vissza, a jelenségről nem is érdemes beszélni, olyan csekély a társadalomra való veszélyessége. A megoldást mindenképpen a férfiak megbüntetése és a kapcsolatból való eltávolítása jelentheti, amelynek együtt kell járnia a nők gazdasági önállósodásának és közéleti szereplésük megerősítésével.

A kutatások és viták azonban ettől kezdve arról szólnak, hogy szimmetrikus vagy aszimmetrikus-e a nemek részvétele a családon belüli erőszakban. Megjelentek azok az elemzések, amelyek elismerik ugyan a férfiak bántalmazottságát, de társadalmi problémaként való kezelését nem tartják szükségesnek és indokoltnak .

A kutatási irányzatok közül új tartalommal töltődött meg a biológiai okokat és kockázatokat magyarázó szemlélet, miután a genetikai és az evolúcióspszichológiai felfedezések számos eddig ismeretlen információt tártak a nyilvánosság elé. Hasonlóképpen megerősödni látszanak a párkapcsolati konfliktusok pszichopatológiai kockázatainak magyarázatára

alapuló elméletek is. A kutatók egyik része számára a családi szisztéma teóriája, és az ahhoz csatlakozó szociológiai elméletek adják a kutatási irányvonalat. Miközben egyre többen vonják kétségbe a tanuláselmélet általános érvényességét, a feminista, sőt radikálfeminista szemlélet maradt az uralkodó a kutatások jórésében. A szakemberek többsége megegyezik abban, hogy minden elméleti megközelítésnek helye van a kutatásokban, kivéve a preconcepcionális, általánosító, leegyszerűsítő magyarázatokat, amelyek inkább szolgálják a családon belüli erőszak „iparának” fejlesztését, mint a valódi megoldások megtalálását.

A magyar kutatások pontban harminc évvel maradtak el a téma vizsgálatában. Az elemzések két irányzatot mintáznak. Az amerikai, korai radikálfeminista szemléletre és a szociológiai, tanuláselméletre alapozott munkáknak már van kezdeménye. Az azonban már a kutatások e korai fázisában is kitűnik, hogy a közvélemény és a populáris politika számára az egy-okkal magyarázó, egyirányú, és leegyszerűsített feminista magyarázatok az inkább elfogadhatóak nálunk is. Mindehhez hozzájárul, hogy míg a nyugati országokban számos empirikus és elmélet munka állt rendelkezésre a családon belüli erőszak bemutatására, addig nálunk előbb jelentkeznek a feminista előfeltevések, mint a jelenségről való tények, adatok, átfogó ismeretek.

2. A második részben a **férfi elkövetők** szempontjából vizsgálom a családon belüli erőszak történéseit. Miután e kérdéskör empirikus vizsgálata magyar források alapján eddig nem történt meg, a nemzetközi elemzések eredményei alapján mutatom be a férfi elkövetők típusait, az elkövetés okait és lehetséges magyarázatait.

Az empirikus felméréseknek se szeri, se száma a nemzetközi szakirodalomban, ami elvileg lehetővé tenné a férfi elkövetők megismerését. A téma szakértői azonban igen nehezen találják azokat az általánosítható, törvényszerű jellemzőket és összefüggéseket, amelyek a családon belüli erőszak megelőzésében és kezelésének hatékonyságában lennének segítségül. A férfiak nők elleni bántalmazásának okait a kutatások szerint négy fő területen kereshetjük. A biológiai tényezőkben, a makrotársadalmi faktorokban, a nemi szerepek szocializációjának folyamatában és a

személyközi kapcsolatok szférájában egyaránt kimutathatók kockázati elemek, amelyek az erőszakos konfliktusokért és az agresszív személyiség kialakulásáért felelősek. Több modell is elemzésre kerül, amelyek közül a komplex, multifaktoros megközelítést tartják a kutatók a legreménykeltőbbnek.

Az elkövetőket osztályozzák aszerint, hogy személyiségük általános jellemzője-e az erőszak /családon belül és kívül is agresszívek-e/, a bántalmazó személyisége mutat-e beteges vonásokat /személyiségzavar, pszichopatológias esetek/, valamint a kapcsolaton belül milyen gyakorisággal alkalmaz erőszakot és az erőszak eléri-e a kriminális, büntetendő szintet.

A bőszes szakirodalomból három tipológia bemutatását tartottam fontosnak, a Holtzworth-Munroe-Stuart, a Jacobson-Gottman, és a Johnson modelleket. Tanulságul elmondható, hogy a férfi elkövetőkre vonatkozó ismeretek kevésnek bizonyulnak, mind a bántalmazók kezelésében, mind az áldozatok védelmében, ha a partnereket, mindkét felet, egyidejű, kölcsönös, egymás iránti megnyilvánulásaiban nem vizsgáljuk.

3. A **férfi áldozatok** vagy bántalmazottak problémája a dolgozat központi része. Szemben a férfi elkövetőkkel foglalkozó kutatásokkal, ez esetben nem az a kérdés, hogy mi okozza a férfiak áldozattá válását a partnerkapcsolaton belül, hanem létezik-e egyáltalán női társa által bántalmazott férfi? A kutatások bizonyították, így a viták a számok körül forognak, kifejezetten azért, hogy ha cáfolni a férfi bántalmazottak létét nem is illik már, de „társadalmi fontossága” versenyeztethető a női áldozatokéval. Ki kap több ütet, kinek kell nagyobb segítség és természetesen ki kapjon több támogatást, amiért az áldozatoknak segít. A fejezet két kérdést vizsgál: egyrészt miért nem jelennek meg a férfiak áldozatként sem a kutatásokban, sem a nyilvánosság előtt. Más oldalról pedig, az empirikus vizsgálatok szerint milyenek a bántalmazott férfiak.

Az első kérdésre összegyűjtött válaszok sokfélék: a nemi szerepek követelményei, a férfiasság szempontjai, a társadalmi normák férfiakra alkotott képe a döntő, amiért a társadalmi intézmények és maguk az érintettek sem kívánnak a nők áldozataiként, sőt bántalmazottjaikként megjelenni.

A férfiak bántalmazása, ha a „kékre-zöldre vert férfi” képe az elvárt, valóban nem látható társadalmi probléma, mert a „gyenge férfi” imázsa ellen minden erővel tiltakozik valamennyi résztvevő. Lehet ez egyik kulcsa a családon belüli erőszak megoldatlanságának. Ezt látszanak igazolni azok a nemzetközi erőfeszítések, amelyek az állami segítő szándékot jelzik. Kanada, Nagy-Britannia, Ausztrália hivatalos, kormányzati megrendelésre készült kutatásai a férfi bántalmazottak megismerése és támogatása érdekében rendre azzal az eredménnyel zárulnak, hogy nincs igény a segítségre. Vagy, -ahogy én látom- nem ezen a módon van szükség a figyelemre.

4. **Bántalmazott férfiak Magyarországon.** Ebben a fejezetben az OKRI által szervezett kutatócsoport családon belüli erőszakra irányuló teljes és általános kriminológiai vizsgálatából a férfiak sérelmére nők által történt esetek statisztikai, kérdőíves és iratelemzési módszerrel készült anyagát mutatom be.

A fejezet nemcsak az 1997-2002 közötti ERÜBS statisztikákat elemzi, hanem a 2002-ben ítélettel zárult, az ország valamennyi megyéjéből összegyűjtött 1500 fős mintából kikerülő férfiak sérelmére, nők által elkövetett erőszakos cselekmények /130 fő/ családon belüli erőszakra vonatkozó adatait is. Sor került az évi átlag 24 férfi halálával végződő gyilkossági esetek részletes elemzésére is.

A fejezet tanulsága szerint nemcsak létezik női erőszak férfiak ellen, de megcáfolni látszik a nők jogos védelemből elkövetett cselekményeinek általánosítását. A vizsgálat nem támasztja alá azt a feminista álláspontot sem, hogy a nők védtelenebbek, kiszolgáltatottabbak a kapcsolatokban, mint a férfiak. Az iratok szerint a bűncselekmények hosszantartó, konfliktusos kapcsolat végén következnek be, az esetek többségére a kölcsönös erőszak a jellemző. Kockázati tényező az életkor /35-60 év közötti nők és férfiak az elkövetők és áldozatok/, a munkanélküliség, a rossz vagy romló egzisztenciális körülmények, a családi állapot /az élettársi kapcsolatban a gyilkosságok, a házastársiban a súlyos testi sértések a jellemzőek/ és legfőképp az alkoholfogyasztás.

A párok közötti konfliktus nem a férfi felügyeletet gyakorló-kényszerítő, hatalomfenntartó erejének kifejeződése, és nem is az arra adott női erőszakválasz. Sokkal inkább a körülmények befolyásolta érzelmi eltávolodás, elmagányosodás és főként a tehetetlenség megnyilvánulása. Ezek a párok, nemükre való különbség nélkül nem ismernek erőszakmentes konfliktus megoldási mintákat.

5. A dolgozat hatodik fejezete az elmúlt három évtized **megelőzési, kezelési és beavatkozási technikáit** mutatja be. Tekintettel arra, hogy a magyar megoldások még gyerekcipőben járnak, ez esetben is főként a nemzetközi gyakorlat tapasztalatait ismerheti meg az olvasók.

Az angolszász kutatások a családon belüli erőszak megelőzését, kezelését és a beavatkozási politikákat egymástól elkülönítve vizsgálják, legfőképpen azért, mert a családon belüli erőszak szempontjából mindhárom más és más módszereket, technikákat igényel.

Az angolszász vizsgálatok szerint a családon belüli erőszak az elmúlt harminc évben szinte minden államban 30%-al csökkent, ám az eddig alkalmazott beavatkozási és kezelési technikáik hatékonyságvizsgálatai a jótékony eredmény okát nem mutatják ki.

Miután a dolgozatom központjában a férfiak állnak, így a nemekre koncentrált megelőzés és kezelés szempontjaira fókuszálok. A vizsgálatok szerint a férfi, akár elkövető, akár sértett, másként kezelendő, mint azt az eddig alkalmazott – főként feminista szemléletű módszerek és megelőzési teóriák alapján tették.

A fejezetben bemutatom a megelőzés szempontjából fontos kriminológiai elméleteket és várható hatásukat, valamint a legfrissebb közösségi és individuális eljárásokat, hatékonyságuk mérésének eredményeit.

A kép korántsem biztató, de rendkívül tanulságos lehet a magyar bűnmegelőzési és kezelési technikák hosszú és rövidtávú rendszerének kialakításához.

6. A dolgozat önálló fejezetben tekinti át az igazságszolgáltatás részvételét a családon belüli erőszak kérdésének kezelésében. A **jog és a rendőrség** tevékenysége áll a középpontban. A családon belüli erőszak problémájának

kezelésében ezen a területen látszik a leginkább, hogy sokkal inkább politikai, mint szakmai-tudományos kérdéstről van szó.

A nemzetközi dokumentumok /ENSZ, EU, ET/ kiemelik az emberi jogok általánosságából a nők jogait, mert filozófiájuk alapja a nők társadalmi hátrányának létezése, a férfiak dominanciájának túlsúlya, amely indokolja a nők pozitív diszkriminációját. Az európai szervezetek a nők elleni erőszakot egyértelműen férfiak által valónak értelmezik.. Egyoldalú szemlélet, nyílt és burkolt férfiellenesség jellemzi a szövegeket.

A magyar társadalmi közeg tartózkodása a feminista szemlélettől meglátszik a családon belüli erőszak magyar diskurzusán. Néhány, kis létszámú feminista szervezet képviselője, nemzetközi kötelezettségekre hivatkozva, gyakorol a médián keresztül, politikai nyomást a hivatalos szervezetekre.

A magyar országgyűlés liberális nyomásra kötelezte átfogó stratégia kidolgozására és jogalkotásra a kormányzatot. A bűnmegelőzés nemzeti stratégiájában a családon belüli erőszakkal kapcsolatos tennivalók már hangsúlyozottan szerepelnek.

A feminista civil szakemberek önálló, komplex büntetőjogi törvényt követelnek, nem fogadják el, hogy a hatályos magyar jogszabályok alkalmasak a családon belüli erőszak elkövetőinek büntetésére és az áldozatok védelmére. A 2006-ban életbe lépett távoltartó rendelkezés az első lépés a családon belüli erőszak jogi rendezésében. A szabályozás, amely az erőszak elkövetőjét a rendőrség segítségével ideiglenesen és a bíróság döntésével hosszabb időre kizárja a bántalmazottak köréből, nem szolgált minden szakértő meglepedésére. A feminista szervezetek képviselői kevésnek tartották mind az eltávolítás időtartamát, mind a meghozott intézkedések számát. Mások szerint a tervezet nem alkalmas a családon belüli erőszak csökkentésére, mert annak szervezeti, anyagi hátterének kiépítése hosszabb időt igényel. A törvényalkotó szándéka még így is dicséretesen mérsékelt, józan álláspontot képvisel.

7.. Összefoglalásul a családon belüli erőszakot tágabb összefüggésben, össztársadalmi és történeti megvilágításban helyezem el.

8 A dolgozat **bibliográfiája** bár igen széleskörű, részletes, természetesen nem tartalmazza valamennyi, a kérdéssel foglalkozó munka ismertetését alapvetően az angol nyelvű szakirodalomra koncentrálni.

A dolgozatban nem foglalkozom, bár lényegesnek tartom a családon belüli erőszak történései szempontjából, a családdal és történeti változásainak kérdésével, az agresszió kutatás általános ismertetésével, a nemek közötti agresszió különbségeinek elemzésével. Mint ahogy nem vállalkozhattam a nők, mint elkövetők és áldozatok bemutatására sem, de a két nem általam vizsgált anyagainak összehasonlítása is várat magára.

A családon belüli erőszakot komplex kérdésként kezelem, de dolgozatomba nem fért a gyerek- szülő és egyéb családtag közötti erőszak bemutatása sem. A családon belül zajló szexuális abúzusok hasonlóképpen más értelmezési rendszerben nyerhetnek megvilágítást.

Dolgozatom szándéka, de a tudományos kutatás és a társadalmi közfelfogás szerint is, a családon belüli erőszak rejtett dimenziójával, a férfiak bántalmazottságának szempontjaival helyezte a célkeresztbe.

A dolgozat megírását tagadhatatlanul az is motiválta, hogy az intim kapcsolatokban a felnőttek között történő erőszakos konfliktusok megelőzését, kezelését minél kevésbé politikai érdekek, egyéni indulatok, személyes érzelmek, egyoldalú állásfoglalások és a tudatlanság határozzák meg.

IV. Publikációs lista

Bűnös áldozatok. A családon belüli erőszak férfi szereplői. BM Duna Kiadó, 2005. 216 o.

A családon belüli erőszakról- csendesebb szentségtörő módon, Esély, 2003/3.sz.,111-121.o

Testi fenyegetés a családban. In: Stipta I./szerk/: Doktoranduszok Fóruma. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2003, 375-381.o.

Jogok és pofonok. A svéd testi fenyegetés elleni törvény és hatékonysága, Ügyészek Lapja, 2004 /1.sz. 23-36.o

Virág Gy.-Tamási E.: A családon belüli erőszakról. *Ügyészek Lapja*, 2004/1.sz. 5-22.o

Egy férfinyire a hajléktalanságtól. *Nőpolitika és hajléktalan nők az Európai Unióban*, Esély 2004/ 3.sz., 26-57.o

"Gender" szemlélet a magyar kriminológiai kutatásban. In: *A bűnösség tendenciái, a kriminálpolitika változásai Közép-Kelet-Európában*. Kriminológiai Közlemények Külön Kiadása, Bíbor Kiadó, 2004

Erőszak a családban. *Fórum. Fundamentum*, 2004/3. 75-82.o.

A családon belüli erőszak vizsgálatának története. In: Virág Gy. /szerk/: *Családi iszonyok. A családi erőszak kriminológiai vizsgálata*. KJK, 2005, 31-52.o.

A férfiak sérelmére elkövetett családon belüli erőszak. In: Virág Gy. /szerk/: *Családi iszonyok. A családi erőszak kriminológiai vizsgálata*. KJK, 2005, 192-220.o.

Nemek és bűnözés. In: Gönczöl-Kerezsi-Korinek-Lévai: *Kriminológia – Szakkriminológia*. Complex, 2007, 543-559.o.